

KÜÇÜK PRENS ÜZERİNE BİR İNCELEME

Dr. Sezen ZEYTİNOĞLU (*)

Günümüzde tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de çocuklara yönelik yayınlar hem sayıca artmış, hem de nitelik açısından gelişmiştir. Ülkemizde son yıllarda büyük bir atılım gösteren çocuk edebiyatı alanında, artık hem dünya çocuk edebiyatının klasik örnekleri, hem de nitelikli yerli yapıtlar kolaylıkla bulunabilmektedir. Öte yandan, çocuk edebiyatı alanı kuramsal açıdan da tartışılmaktadır. Bütün bunlara karşın, çocuk edebiyatı ürünlerinin çocuk psikolojisi ve eğitimi açısından yeterince değerlendirilmediği gözlenmektedir. Psikolojik anlamda çocuğa ulaşmayan bir çocuk edebiyatı düşünülemediği açıktır. Şu halde, bir yandan yapıtların biçim ve içerik açısından incelenmesi, öte yandan onların okuyucuları olan çocukların gelişim özelliklerinin araştırılması ve nihayet bunlar arasındaki etkileşimin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Aşağıda sunulan yazı bu alanda bir deneme niteliğindedir. İnceleme konusu olarak seçilen kitap A. de Saint Exupéry'nin ünlü *Küçük Prens*'idir (1). Amaç, bir başyapıt olduğu tartışmasız olan bu çok yönlü kitabı sadece birkaç yönüyle ele alıp yorumlamaktır. Bu küçük incelemede, yazarın kişiliği, kitabın mesajı, okuyucunun tepkisi ve bunlar arasındaki ilişkiler üzerinde durulacaktır.

Saint-Exupéry 1900 yılında Fransa'nın Lyon kentinde doğmuştur. Bir kont olan babasını dört yaşındayken yitiren yazar, öğrenimini tamamladıktan sonra pilotluk mesleğini seçmiştir. Kişilik yapısı ve mesleğinin gereklerinden dolayı son derece hızlı ve yoğun bir yaşam sürmüş olan yazar, İkinci Dünya Savaşında görevli olduğu bir keşif uçağı ile Korsika'dan havalanmış ve bir daha da geri dönmemiştir. Böylece, yazarın ölümü de sürdüğü yaşama yaraşır bir biçimde hızlı ve gizli olmuştur.

(*) Eğitim Psikolojisi Bölümü Asistanı

(1) A. de Saint-Exupéry, *Küçük Prens*, (Çev. Cemal Süreya ve Tomris Uyar), İstanbul: Cem Yayınevi, Arkadaş Kitaplar Dizisi, 1975.

Ibert (2) Saint-Exupéry'nin yaşam felsefesini, «eylemin ve gizemliliğin ötesinde, masumlüğün ve çocukluğun yeniden bulunması miti» olarak nitelmiştir. Ibert'e göre gençliğinden itibaren kendini «çocukluğundan sürgün edilmiş» hisseden Saint-Exupéry, yapıtlarında sık sık çocukluğunu yeniden yaşatmaya çalışmıştır. Zaten Küçük Prens'in, Ibert'in, belirttiği gibi, «Sadece rakamlara, kanıtlara, mantığa inanan budala bir büyük kişi olmasını önleyerek içinde daima yaşadığı çocuk Saint-Exupéry'nin bir 'eşi'nden başka biri olmadığı hemen farkedilmektedir» (3). Yaşamı boyunca yetişkinlerde bulamadığı düşünce tazeliğini, ruh inceliğini, düş kurabilme yetisini, sevgi, dostluk ve mutluluk duygularını çocuklarda bulabildiğine inanan yazar, çocuklara ve «çocukluğunu yitirmemiş olan büyüklerle» büyük değer vermiştir. Onların beğenilerini kazanmaktan derin bir haz duymuştur. Yine Ibert'e göre, «*Küçük Prens* ile Saint-Exupéry, asla yitirmediklerine inandığı bu çocukluk dünyasını yeniden yaşatmaktan hoşnutluk duymuştur» (4). Yazar böylece teselliye gereksinmesi olan bir dosta (Leon Werth) yaklaşmayı da ummaktadır.

Küçük Prens kitabına koyduğu önsözde Saint-Exupéry şöyle der :

LEON WERTH İÇİN

Bu kitabı koskoca bir adama adadığım için küçüklerden beni bağışlamalarını dilerim. Ama önemli bir özürüm var. Şimdiye kadar bu adamdan iyi dostum olmadı. İkinci bir özürüm de şu : Bu adam herşeyi değerlendirebilir, çocuklar için yazılmış kitapları bile. Sonra üçüncü bir özürüm daha var : Bu adam Fransa'da oturuyor şimdi, aç, üstelik açıkta. Avutulmak ister. Bütün bu sayıp döktüğüm özürler yetmezse, ben de kitabımı onun bir zamanki çocukluğuna adarım, tabii. Bütün koca adamlar bir zamanlar küçükler (gerçi aralarında bunu hatırlayana az raslanır ya). İşte gerekli değişikliği yapıyorum :

Çocukluk günlerindeki

LEON WERTH İÇİN

Saint-Exupéry'nin sevimli fakat ciddi olan anlatım biçimine güzel bir örnek niteliğindeki bu önsöz, onun, kitabına ne denli değer

(2) IBERT, Jean-Claude, Saint-Exupéry, Paris. Eds. Universitaires, 1960, s. 79.

(3) IBERT, a.g.e., s. 81.

(4) IBERT, a.g.e., s. 80.

verdiğini ve hafife alınmadan okunmasını istediğini dürüstlükle dile getirmektedir. Yazar bu önsözyle çocukları önemseydiğini vurgularken, onları iyi değerlendirebilen büyükleri de ödüllendirmektedir. Dostluğu yüceltmekte, bir dostu avutabilmenin önemini göstermektedir. Yazarın mesajını iletirken kullandığı doğrudanlık, kitabın ana temalarını önsözünde bir çırpıda ve apaçık dile getirmesinden de belli olmaktadır.

Küçük Prens'in özüne daha sonra dönülmek üzere, kitabın dış yapısına ilişkin özellikleri şöyle özetlenebilir: Yayınevi, *Küçük Prens* kitabını gerçekten titizlikle biçimlendirmiştir. Kitap, çocuklar tarafından rahatlıkla taşınabilecek, kütüphane düzenlemeye uygun boyutlarda basılmıştır. İri puntolarla yazılmış satırların aralıkları normaldir. Sayfalar tek sütun halinde düzenlenmiş, üçte bir oranında resimlendirilmiştir. Kitabın en önemli özelliklerinden biri de resimler ile öz arasında sağlanmış olan ayrılmaz bütünlüktür. Kitabını kendisi resimleyen Saint-Exupéry, hem metnini hem de resimlerini birbirlerini tamamlayıcı, yorumlayıcı anlatım biçimleri olarak ustaca kullanılmıştır. Metinde, sıklıkla resimlerinden söz etmiş; çizdiklerinin ve çizemediklerinin yorumunu yapmış; iyi çizemediğine inandığı zamanlarda okuyucusundan özür dilemiştir. Hatta -6 yaşında iken ormanlar üzerine okuduğu bir öyküden esinlenerek çizdiği resimlerin büyüklerce önemsiz görüldüğü için resim sanatından vazgeçmek zorunda kaldığını üzüncüyle belirterek, okuyucusunu resim yapmaya açıkça özendirmiştir.

Metin ile resim ögesinin birbirlerini ne denli tamamladıklarına bir örnek olarak Baobablar resmi üzerinde durulabilir (s. 31). Baobablar *Küçük Prens*'in yurdu olan gezegende yetişen korkunç bitkilerdir. Küçükken gül fidanlarından ayırdedilmeyen bu bitkilerin hergün büyük bir dikkat ve titizlikle sökülüp atılmaları gerekmektedir. Aksi halde, hızla büyüyen baobablar her tarafı delik deşik edip gezegeni parçalayabilecek kadar güçlenirler. *Küçük Prens* dünyayı ziyareti sırasında dost olduğu pilota -ki bu pilot kitabın yazarıdır- baobabları çizmesini rica eder. «Çiz ki» der «sizin oradaki çocukların kafasında bunlar iyice yer etsin. Yolculuğa çıktıklarında çok işlerine yarar. Kimi zaman bugünün işini yarına bırakmak sakıncalı değildir. Ama baobablar sözkonusu olunca, felaket eninde sonunda gelir çatar. Bir gezegen bilirim, tembel bir adam otururdu orada. Böyle iki üç bitkiyi görmezden gelmiş...» (s. 30). Yazar, *Küçük Prens*'in tanımlamasına uygun olarak baobabların resmini yapar. Sonra da şöyle söyler:

«Öğüt verir gibi konuşmaktan hoşlanmam. Ama baobab tehlikesi öyle az biliniyor, bir gezegende yolunu yitiren kimselerin karşılaştıkları güçlükler öyle büyük oluyor ki, dayanamayıp bir kerecik bu kuralımı bozacağım. 'Çocuklar', diyeceğim, 'baobablara dikkat!'. Belki de soracaksınız bana 'Neden bu kitapta baobab resimleri gibi büyük, etkiyici başka resimler yok?' diye. Karşılık vermek hiç de güç değil. Çok uğratışım ama öteki resimler başarılı olmadı. Baobabları çizerken bir sorumluluk duygusuyla doluydum; kendimi aşmıştım» (s. 31).

Metin ile resmin birbirlerini bütünlediklerine güzel bir örnek olan bu bölümde, sorumluluk duygusunun her türlü çabaya değer olduğu kavramı okuyucuya etkili bir resimle somutlaştırılarak sunulmuştur.

Yazar, kitabındaki bütün resimleri titizlikle hazırlamıştır. Resimleri, yalnız metni tamamlayıcı ve yorumlayıcı bir anlatım biçimi olarak değil, aynı zamanda özellikle doğa dışı bir varlık olan Küçük Prens'i, onun geldiği gezegeni, çiçeğini, tilkisini tanıtmak amacıyla da kullanmıştır. Resimler okuyucunun kahramanları gerekli ayrıntılarıyla tanıyıp, belleğine yerleştirmesini kolaylaştırmaktadır. Saint-Exupéry, somutlaştırma sürecinde resim ögesinden ustaca yararlanırken okuyucusuna önemli bir sır da vermektedir; Küçük Prens'in dostluk kurduğu tilkiyi şöyle konuşturur: «... insan ancak yüreğiyle baktığı zaman doğruyu görebilir. Gerçeğin mayası gözle görülmez» (s. 94). Somuttan soyuta bunca yumuşak bir kayış, baobablar, gezegenler, güller ve tilkilerden, insanlığın en soyut kavramlarına değerlerine yükseliş ancak Saint-Exupéry'ninki kadar güçlü bir anlatım ile gerçekleşebilirdi.

Küçük Prens kitabı 27 bölümden oluşmuştur. Her bölümde anlatılan olaylar, ilişkiler, düşünceler, kitabın «dostluk yoluyla yenilen yalnızlık» (5) olan ana temasını değişik biçimlerde işlemektedir: Sevgi, dostluk ve mutluluğa karşın kendine dönüklük ve yalnızlık. Bu ana tema, doğaya özen, kendine özen, sorumluluk, yararlılık, güzellik, gizildeki güzellik gibi yardımcı temalarla anlam kazanmakta, pekiştirilmektedir.

Kitabın bölümlerinin pek çoğunda ve özellikle Küçük Prens'in yurdundan ayrılıp altı ayrı gezegene yaptığı gezileri anlatan bölümlerde, bazı tipik yetişkin yaşam biçimlerinin eleştirisi yapılmış-

(5) IBERT, a.g.e., s. 81.

tir. Küçük Prens'in uğradığı her gezegende tek bir yetişkin yaşamaktadır. Küçük Prens bu tipleri tanımak, uğraşlarını öğrenmek için onlara sorular sorar (zaten sürekli soru sormak, buna karşılık pek seyrek yanıt vermek Küçük Prens'in belirgin özelliklerinden biridir). Bu gezegenlerin her birinde oturan yetişkinlerin birbirinden değişik uğraşları vardır; ancak hemen hepsinde görünen ortak özellik kendilerine dönüklük ve yalnızlıktır. Hiç bir şeye, hiç kimseye ve bundan dolayı da kendilerine bile hiç bir yararları dokunmamaktadır. Örneğin, bu gezegenlerden birinde tanıştığı bir sarhoş ile Küçük Prens arasında şöyle bir konuşma geçer :

«(Küçük Prens) Dizi dizi boş ve dolu şişeler arasında ses etmeden duran sarhoşa sordu :

— Ne yapıyorsun?

— İçiyorum, diye karşılık verdi sarhoş. Sesi hüznüydü.

— Niçin içiyorsun?

— Unutmak için.

Onun durumuna üzölmeye başlayan Küçük Prens,

— Neyi unutmak için? diye sordu.

Sarhoş başını önüne eğerek içini döktü.

— Utancımı unutmak için.

Küçük Prens ona yardım etmek istiyordu. Ama sarhoş kesin bir sessizliğe gömölerek konuyu kapadı :

— İçmekten utaniyorum.

Küçük Prens iyice şaşırmişti, oradan uzaklaştı.

'Büyükler gerçekten çok, çok tuhaf oluyor', diye düşündü yol boyunca.»

Bu örnekte de göröldüğü gibi, seçilen yetişkin tipleri, gerçek hayatta sık sık raslanan yaşam biçimlerini sembolize ederek eleştirmektedir. Bu büyüklerin dünyada değil de, ayrı ayrı gezegenlerde tek başlarına yaşamakta olmaları, yazara amacına ulaşmada birçok yararlar sağlamıştır. Herşeyden önce kitaba gizemli bir süreklilik getirmiş, bunun yanısıra yazara büyükleri eleştirirken -masal ögesinin kullanımıyla- bir çeşit abartma özgürlüğü vermiştir. Bunlardan daha da önemli olarak, bu büyüklerin ayrı gezegenlerde tekil

bir yaşam sürmeleri, onların kısır döngülü uğraşlarında ne denli yalnız olduklarını vurgulamıştır.

Küçük Prens'in yolculuğu sırasında en son olarak uğradığı ve en uzun kaldığı gezegen dünyadır. Dünyada geçen zamanının başlarında, Küçük Prens'in, gezegenine, gezegeninde kalan gülüne, yarıdağlarına, zevkle seyrettiği günbatımlarına olan özlemi, yalnızlığı ve dertsizliği doruk noktasına ulaşmıştır. Yüce bir dağa tırmanarak «Hepiniz dostum olun. Yapayalnızım» (s.84) diye çaresizlik içinde haykırışı ve yanıt olarak yalnızca kendi sesinin yankısını duyusu, yazarın dostluğa olan gereksinmeyi doruk noktasına ulaştırdığı bölümdür. Bunun ardından gelen bölümler, kitabın başından beri sezinletilen kavramları açıklayıcı, tanımlayıcı, vurgulayıcı ve bu kavramlara ulaşmada yol gösterici niteliktedir.

Bu bölümler içinde ana temanın en belirgin olarak işlendiği iki öykü, güller ve tilki epizotlarıdır. Gezegeninde bıraktığı çiçeğinin dünyada bir benzeri daha bulunmadığına inanan ve çiçeğine olan bağlılığını onun eşsiz ve tek oluşuna yoran Küçük Prens, günün birinde baştan başa güller açmış bir bahçenin önünde bulur kendini. Binlerce gülün hepsinin de kendi çiçeğinin bir eşi olduğunu görür, çiçeğinin eşsiz değil sıradan bir çiçek olduğunu farkederek çimenlere uzanır ve ağlar.

İşte tam bu sırada gelir tilki. Küçük Prens'in başka bir gezegenden geldiğini ve dost aradığını öğrenir. Piliçleri avladığı, insanlardan kaçtığı tekdüze yaşantısını anlatır Küçük Prens'e; ondan kendisini evcilleştirmesini rica eder, ona yalvarır :

«— Yalnız evcilleştirdiğin şeyleri tanıyabilirsin... İnsanların tanımaya ayıracakları zamanları yok artık. Aldıklarını hazır alıyorlar dükkânlardan. Dost istiyorsan, beni evcilleştir işte...—» (s. 90) der. Sonra da evcilleştirmek için ne yapmak gerektiğini Küçük Prens'e anlatır. Tilkinin anlattığı evcilleştirme töreni ile yazar, dostluk kavramını, anlamından hiçbir şey yitirmeden, alabildiğine somutlaştırarak işlemektedir. Tilkiyle Küçük Prens, evcilleştirme törenini gerçekleştirerek dost olurlar. Küçük Prens bütün sorularına yanıt bulmuştur; dostluğun anlamını, gülüne neden bağlı olduğunu kavramıştır. Gül bahçesine bir daha bakmaya gider ve şunları söyler :

«— Siz benim gülüme hiç mi hiç benzemiyorsunuz. Şimdilik değersizsiniz. Ne sizi evcilleştiren olmuş, ne de siz kimseyi evcilleştirmişsiniz. Tilkim eskiden nasıldı, öylesiniz. O da önceleri tilkilerden bir tilkiydi. Ama ben onu dost edindim, şimdi dünyada bir tane... Güzelsiniz ama boşsunuz. Kimse

sizin için canını vermez. Buradan geçen herhangi bir yolcu benim gülümün size benzediğini sansa bile, o tek başına to-punuzdan önemlidir. Çünkü üstünü fanusla örttüğüm odur, rüzgârdan koruduğum odur... yakınmasına, böbürlenmesine hatta susmasına kulak verdiğim odur. Çünkü benim gülümdür o—».

Bunu tilki ile Küçük Prens arasındaki veda bölümü izler. Bu bölüm bize yazarın yaşam felsefesini en açık ve kesin biçimiyle ilet-mektedir.

«— (Küçük Prens) hoşça kal, dedi.

— Hoşça git, dedi tilki. Vereceğim sır çok basit : insan ancak yüreğiyle baktığı zaman doğruyu görebilir. Gerçeğin mayası gözle görülmez.

Küçük Prens unutmamak için tekrarladı :

— Gerçeğin mayası gözle görülmez.

— Gülünü bunca önemli kılan, uğruna harcadığın za-mandır.

Küçük Prens unutmamak için tekrarladı :

— Uğruna harsadığım zamandır.

— İnsanlar bu gerçeği unuttular, sen unutmamalısın. Evcilleştirdiğin şeyden sen sorumlusun. Gülünden sen so-rumlusun.

Küçük Prens unutmamak için tekrarladı :

— Gülümden ben sorumluyum...»

Küçük Prens'ten yalnızca buraya aktarılmış olan pasajlar bile Saint-Exupéry'nin, kavramları iletmede psikolojik öğrenme yön-temlerini ne denli bilinçle uyguladığını ortaya koyacak güçtedir : Küçük Prens ile özdeşleşen okuyucuda giderek artan bir yalnızlık duygusu ile dostluğa bir gereksinme yaratılması; dostluğun «evcilleş-tirmek» kavramı ile tanımlanması; evcilleştirme sürecinin basit bir törenle somutlaştırılması; dostluk kavramının kısa ve anlamlı cüm-lelerle tekrar tekrar dile getirilerek pekiştirilmesi...

Zihinsel gelişim içinde kavramlaştırma sürecinden ve gereksinme-öğrenme-pekiştirme üçlüsü arasındaki ince ve içiçe ilişkiden alabil-diğine yararlanabilen Saint-Exupéry'ye bir anlamda gerçek bir ruh-bilimci, bir eğitimci demek doğru olacaktır. Yazarın çocuklara duy-

duğu ilgi, onlarla kurduğu ilişki şüphesiz bunda büyük rol oynamıştır. Yazar, herşeyden önce çocukluk dönemini iyi tanımaktadır. Kendi çocukluğunu yeniden yaşatmayı özlemektedir. Ve o yıllara hiçbir duygusal engelle karşılaşmadan dönebilmektedir. İşte, *Küçük Prens*, Saint-Exupéry'de bulunan bu üç özelliğin yazarın usta anlatım gücüyle birleşiminin ürünüdür.

Saint-Exupéry somutlaştırma yoluyla çocuklara bazı mesajlar iletmekle kalmayıp, onların soyut kavramlarla düşünebilme düzeyine geçmelerini sağlamayı amaçlamaktadır. *Küçük Prens* her çocuğun kolaylıkla okuyup hoşlanabileceği nitelikte bir kitaptır. Ancak her çocuk iletilen mesajları kendi zihinsel gelişim düzeyine göre kavrayacaktır. Nitekim, yapılan küçük bir incelemede, ilkokulun dördüncü sınıfında bulunan bir okuyucu *Küçük Prens* hakkındaki duygu ve düşüncelerini şöyle dile getirmiştir :

«*Küçük Prens* kitabını baştan sonra kadar okudum... anlamakta güçlük çektim. Bu kitabı daha önce okuduğum kitaplarla karşılaştırdım. Onlara göre çok gerçek dışı geldi. Kitapta çok hoşlandığım bir bölüm oldu. O da *Küçük Prens*'in çiçeğine karşı olan sevgisi. Burada çok duygulandım. Çünkü ben de çiçekleri çok severim. Hatta koparmaya kıyamam. Bana garip gelen yer de *Küçük Prens*'in o küçük gezegende tek başına yaşamasıydı. Ben *Küçük Prens*'in yerinde olmak istemem».

Ortaokul üçüncü sınıftaki bir okuyucu ise *Küçük Prens* hakkında şöyle yazmıştır :

«*Küçük Prens* kitabı çok düşündürücü ve çoğu yönde faydalıdır. Faydalı diyorum, çünkü büyük küçük her kim *Küçük Prens*'i okursa, hayatında bazı değişiklikler yapacağına inanıyorum. Çünkü *Küçük Prens*'te hayatın önemli ve değerli yönleri kadar boş olan yönleri de anlatılıyor. Bence bu kitaba göre hayatın önemli yönleri sevgi, bağlılık ve sorumluluk duygusudur... İçlerinde en beğendiğim bölüm *Küçük Prens*'in tilki ile olan beraberliği oldu. Bu bölümü bana beğendiren şey 'evcil' deyimini. Gerçekten üzerinde fazla durmadığımız bu deyim bir çok anlamlar taşır... *Küçük Prens* herkesin okuması gereken, gerçeği yansıtan bir kitap.»

Ve nihayet lise ikinci sınıftaki bir öğrenci *Küçük Prens*'i şöyle yorumlamıştır.

«Kitabın en çok ilgimi çeken yanı, dünyayı ve insanları, diğer kitaplara kıyasla oldukça farklı bir bakış açısından değerlendirmesiydi. Yazar Küçük Prens'e diğer insanlara örnek olabilecek değerler vermiş ve bu değerleri verirken, daha çok çocukların dünyalarını gözönünde bulundurmuş. Küçük Prens, insanların 'küçük şeyler' dedikleri, oysa insanların 'büyük' değerlerinden çok daha önemli şeylerle mutlu olan bir masal kahramanı. Küçük Prens'in başka bir gezegenden gelmiş olması, yazarın esas amacına varmasını kolaylaştırmış. Çünkü yazarın esas amacı insanların en büyük hatalarından birini yansıtmak. Bu hata insanların lüzumsuz şeylerle fazla uğraşmaları ve bu nedenle esas güzellikleri görememeleridir. Küçük Prens insanlara, dünyaya, dışarıdan tarafsız bir gözle bakabilme yetisine sahip. Böylelikle insanların, kendisine tuhaf gelen yanlarını patavatsızca söylüyor...»